

Baskimaan rannoilla ja vuorilla 15.-19.5.2017

28 kettua vieraili Espanjan Baskimaassa 15.–19.5.2017. Porukkaa veti jälleen kerran suurella taidolla ja kokemuksella Leena Tamlander-Pulli. Kohteena olivat San Sebastián ja Bilbao, joihin kumpaankin majoituttiin kahdeksi yöksi, sekä Guernica, johon pysähdyttiin keskiviikkona Bilbaon palattaessa.

Matka alkoi maanantai-aamun varhaisella lennolla Münchenin kautta Bilbaon, jonne saavuimme jo ennen puolta päivää. Lentokentällä oli vastassa leppoisan mukavaksi mieheksi osoittautunut oppaamme Erkki Gerovoi eli Eki, joksi hän heti halusi itseään kutsuttavan, sekä bussi, jolla lähdimme tutustumaan ensin Bilbaon ympäristöön ja sitten itse kaupunkiin.

Bilbao sijaitsee noin 15 kilometrin päässä Biskajan lahdesta ja Atlantista, ja siellä asuu kolme ja puoli sataa tuhatta ihmistä. Valtamereen Bilbaon yhdistää Nervión-joki, joka Getxon kaupungin kohdalla laajenee joensuiksi, Ría de Bilbaoksi. Tunnetuin paikallinen nähtävyys on 1800-luvun lopulla rakennettu Biskajan silta. Se ei oikeastaan ole silta, vaan veden yläpuolella liikkuva lossi, jota kannattavat vaijerit riippuvat 61 metriä korkean teräsrakenteen varassa kuljettaen autoja, polkupyöriä ja jalankulkijoita joensuun yli. Konstruktio tuo jotenkin mieleen samoihin aikoihin valmistuneen Eiffel-tornin. Biskajan silta julistettiin Unescon maailmanperintökohteeksi vuonna 2006.

Bilbao (baskiksi Bilbo) on Biskajan maakunnan (baskiksi Bizkaia, espanjaksi Vizcaya) pääkaupunki ja samalla myös Baskimaan suurin kaupunki. Biskaja on yksi kolmesta maakunnasta, jotka muodostavat Espanjan valtioon kuuluvan Baskimaan autonomisen yhteisön. Kaksi muuta ovat Gipuzkoa (espanjaksi Guipúzcoa) pääkaupunkinaan Donostia/San Sebastián, ja Araba/Álava, jonka pääkaupunki on Vitoria/Gasteiz. Baskimaalla puhutaan kahta virallisesi tunnustettua kieltä, joten paikannimillä on yleensä sekä baskin- että espanjankielinen muotonsa.

Termillä Baskimaa (Euskadi, Euskal Herria) tarkoitetaan oikeastaan kahta asiaa. Toinen on Espanjan valtion tunnustama itsehallintoalue, toinen on laajempi historiallinen Baskimaa., johon kuuluu myös Navarran maakunta (Nafarroa) Espanjassa sekä kolme vanhaa baskimaakuntaa Ranskan puolella valtiollista rajaa.

Bilbaossa teimme heti lyhyen kiertoajelun, jonka päätteeksi kävelimme vuonna 2010 avatun uuden kulttuuri- ja virkistyskeskuksen Azkuna Zentroan läpi. Rakennuksen erikoisuuksiin kuuluu katolle rakennettu uima-allas, jonka lasipohjan läpi voi katutason aulasta katsella vedessä kuvastuvien uimareiden hahmoja.

Lounas nautittiin Txapela ('baskeri') – nimisessä ravintolassa. Ruoka oli sekä maukasta että runsasta. Pääruokana oli kalaa *tai* lihaa. Kahtena seuraavana päivänä konjunktio menussa oli vaihtunut niin, että ruokaan kuului kalaa *ja* lihaa. Laatu ja määrä ovat molemmat korkealla tasolla baskikeittiössä. Ja viini niillä main Eurooppaa on tietenkin myös hyvää. Baskien

ruokatottumuksiin kuuluvat myös baareissa nautittavat pienet suupalat, jotka vastaavat espanjalaisia tapaksia. Baskiksi niitä kutsutaan nimellä pintxo.

Bilbaosta matkustimme suorinta tietä San Sebastiánin, Gipuzkoan pääkaupunkiin, Ranskan rajan tuntumaan. Majoituimme siellä San Sebastián – nimiseen pienehköön, mutta viihtyisään hotelliin.

San Sebastián on rantakaupunki. Keskustaa hallitsee kaksi upeaa hiekkarantaa: Kontxa (’simpukka’) ja Ondarreta. Rannoilta ja niitä kiertävältä rantakadulta avautuu näkymä horisonttiin Biskajan lahdelle ja Atlantilille. Vuorovesi vaikuttaa rannalla kuuden tunnin välein. Mahtavan kontrastin merelle luovat kaupunkia toiselta puolen ympäröivät vuoret. Rinteillä aivan keskustan tuntumassa näkyy muun muassa vanhojen aatelissukujen rakentamia palatseja.

Tiistaiamuna lähdimme kävelylle. Kävimme paikassa, jossa Ondarretan ranta päättyy kallioihin. Sinne, tukevasti kiviin hakattuna on baskitaiteilija Eduardo Chillida (1924–2002) suunnitellut raudasta kolme Tuulen kampa – nimistä veistosta. Viereisen Kontxan rantakadulla silmiini sattui penisilliinin keksijän Alexander Flemingin muistomerkki, joka niin ikään on Chillidan työtä.

Näihin kauniisiin maisemiin liittyy myös synkkiä muistoja. Ondarretassa sijaitsi samanniminen vankila, jonne sisällissodan (1936–1939) jälkeen tungettiin hävinnyttä Espanjan tasavaltaa kannattaneita poliittisia vankeja. Siellä pantiin myös toimeen teloituksia. Vankila suljettiin vuonna 1948.

Rannalta siirryimme San Sebastiánin keskustaan. Siellä oli parhaillaan menossa suuri mielenosoitus, jossa protestoitiin – yllätys, yllätys – menoleikkauksia vastaan. Samoihin ongelmiin näyttävät palkkatyöläiset törmäävän joka puolella rikkasta Eurooppaa: yhtiöittämistä, yksityistämistä ja julkisten menojen supistamista, kaikki uhrina jumalalle nimeltä Kiky. Mielenosoituksen päätapahtuma oli kaupunkia halkovan lehtevän bulevardin päässä.

Lounaan jälkeen saattoi itse kukin lähteä katselemaan kaupunkia omin päin. Hetken hotellissa levätyämme ajoin Kirstin kanssa hyvin siistillä paikallisella bussilla takaisin keskustaan. Siisteys ja puhtaus näyttivät vallitsevan kaikkialla niin San Sebastiánissa kuin Bilbaossakin. Kiitos Ekin antaman vinkin, kävimme hyvin mielenkiintoisessa paikassa, baskiyhteiskunnan museossa (San Telmo Museoa), jossa esitellään monipuolisesti, muun muassa vanhojen valokuvien, Baskimaan historiaa 1800-luvulta lähtien. Hämärän alkaessa kääriä kaupunkia vaippaansa nautimme pari pintxoa ja lasillisen paikallista siideriä ja kävelimme takaisin hotelliin. Matkalaisten mielipiteet muuten näyttivät jakautuneen eri suuntiin Baskimaan siideristä, jota tehdään vuorten viileydessä kypsävistä omenista. Itse pidin juomaa oikein hyvänä.

Keskiviikkona ajoimme bussilla takaisin Bilbaoon, nyt pitempää, mutta myös kauniimpaa tietä. Baskimaan upeat, metsien peittämät vuoret ympäröivät mutkittelevaa reittiä. Vuoret ovat aina tarjonneet suojan muualta tulleita valloittajia vastaan, mikä osaltaan selittää ainutlaatuisen baskin kielen ja baskikulttuurin säilymisen. Baski on ainoa Länsi-Euroopassa puhuttava kieli, joka ei kuulu indoeurooppalaiseen kielikuntaan, elävä muistomerkki ajalta tuhansien vuosien takaa ennen indoeurooppalaisten kansojen saapumista idästä. Huikeimman ajatuksen mukaan jotakin nykyisen baskin kielen edeltäjää puhuivat Cro-Magnonin ihmisiksi kutsutut varhaiset eurooppalaiset joskus 10 000 – 20 000 vuotta sitten. Tätä ei tietenkään ole mahdollista osoittaa, mutta mielikuvituksellehan voi antaa siivet.

Baskin kieli voi hyvin. Sitä puhuu arvioiden mukaan yli 600 000 ihmistä, monet heistä luonnollisesti hankittuna äidinkielenä. Hyvänä merkkinä pidetään myös sitä, että erityisesti nuoriso näyttää arvostavan baskin taitoa. Baskia käytetään opetuskielenä lastentarhoista yliopistotasolle saakka yksinään tai rinnan espanjan kanssa. Katujen nimet ja muut julkiset kyltit ovat lähes aina kaksikielisiä, baski usein ensimmäisenä niin kuin jo lentokentällä:

Ateak, Gates, Puertas

Matkalla Bilbaoon pysähdyimme puolen päivän aikoihin Guernican kaupunkiin (baskiksi Gernika), jolla on ollut tärkeä sija Baskimaan historiassa 1300-luvulta lähtien. Kaupungissa pidetyissä yleiskokouksissa, eräänlaisessa varhaisessa parlamentissa, oli menneinä vuosisatoina tapana päättää Biskajan maakunnan asioista, ja niiden yhteydessä myös hallitsijat antoivat vakuutuksen, jolla lupasivat kunnioittaa baskien oikeuksia. Tutustuimme parlamenttirakennukseen, minkä jälkeen ihastelimme rakennuksen vieressä kasvavaa Baskimaan pyhää tammaa, jonka siimeksessä yleiskokoukset aluksi pidettiin. Alkuperäisestä tammesta on jäljellä rungon tynkä, jota suojaa marmorinen pylväikkö ja takorautainen aita. Vieressä kasvaa uusi, mahtava tammipuu.

80 vuotta sitten, Espanjan sisällissodan aikana, Guernican kaupunki tuhottiin lähes kokonaan. Hitler oli lähettänyt Espanjaan Francon joukkojen tueksi Condor-legioonan, jonka pommikoneet ja hävittäjät murskasivat Guernican keskustan ja tulittivat pakenevia ihmisiä kahden ja puolen tunnin ajan markkinapäivänä illansuussa 26.4.1937. Guernican tammi ja yleiskokouksen rakennus säilyivät, koska ne eivät sijainneet aivan keskustassa.

Englantilainen sotahistorioitsija Antony Beevor kirjoittaa Guernican pommituksesta näin:

Silminnäkijät kuvailivat pommituksen jälkeisiä näkymiä helvetillisin ja apokalyptisin termein. Kokonaisia perheitä hautautui kotiensa raunioihin tai murskautui pommisuojaan. Valkoisen fosforin tuleen sytyttämiä lehmii ja lampaita juoksi hulluina palavien rakennusten välissä, kunnes kuolivat. Mustuneita ihmishahmoja harhaili sokeasti liekkien, savun ja pölyn keskellä toisten yrittäessä kaivaa raunioita mielessään toivo löytää ystäviään ja sukulaisiaan.

Pablo Picasso ikuisti Guernican pommituksen ilmestyskirjamaisen kauhun mestariteokseensa, joka tuli koristamaan Espanjan tasavallan paviljonkia Pariisiin

maailmannäyttelyssä samana vuonna 1937. Lyhyen matkan päähän parlamenttitalosta ja tammesta on pystytetty suuri taulu, jonka pintaan on maalattu Picasson *Guernican* jäljennös alkuperäisessä koossaan (3m 49cm x 7m 76cm). Alla lukee teksti, jota voi pitää toiveena tai vaatimuksena:

”GUERNICA” GERNIKARA

eli *Guernica* Gernikaan

Tällä hetkellä maalaus on Reina Sofian museossa Madridissa.

Baskihallituksen mukaan *Guernican* pommituksessa kuoli yli 1600 ihmistä. Myöhemmissä arvioissa uhrien lukumäärä on pudotettu satoihin. Pommituksen aikaan kaupungissa asui 7000 ihmistä.

Guernicasta on ennen kaikkea tullut symboli siviilien kärsimyksille oman aikamme sodissa. Kahdeksan vuosikymmenen takainen rikollinen tuhotyö oli kuin lyhyt alkusoitto pian alkaneen toisen maailmansodan pommitusten kauhuille, joista kertovat nimet Rotterdam, Coventry, Dresden, Tokio, Hiroshima ja Nagasaki. Maailmantilanteelle kuvaavaa on se, että kaupunkien pommitukset jätettiin sotarikosten ulkopuolelle natsijohtajat tuominneessa Nürnbergin oikeudenkäynnissä vuonna 1946, liittoutuneet kun olivat niissä natsveja tehokkaampia. Kyynisesti ajatellen voisi todeta, että ainoa sotarikos on sodan häviäminen. Eikä nykymaailmassa pysty edes kuvittelemaan sellaista, että YK:n turvallisuusneuvostossa pysyvää valtaa käyttävät militaristiset suurvallat olisivat halukkaita luokittelemaan ns. strategiset pommitukset sotarikoksiksi.

Guenicasta jatkoimme matkaa Arteagan linnaan, jossa söimme runsaan ja – voisiko sanoa – hieman ekstravagantin lounaan. Bilbaossa vierailimme illansuussa Baskimaan johtavan päivälehdessä. *El Correo* on perustettu vuonna 1910 ja kuuluu nykyisin suureen konserniin, joka julkaisee myös muun muassa Madridissa ilmestyvää *ABC* – päivälehteä. *El Correo*ssa työskentelee tätä nykyä toistasataa toimittajaa; väkeä on viime vuosina supistettu runsaasti niin kuin kaikkialla. Eläkeikä lehdessä on 60 vuotta, ja meille kerrottiin, että eläkkeelle siirtyneet toimittajat eivät yleensä enää työskentele vapaina kirjoittajina, ”etteivät veisi työtä nuoremmilta.”

Bilbaossa majoituimme Barceló Bilbao Nervión – nimiseen hotelliin aivan kaupungin keskustaan.

Seuraavana päivänä, torstaina, tutustuimme Bilbaon vanhaan kaupunkiin. Ylitimme palatsimaisten rakennusten ympäröimän ja liikenteeltä suljetun Plaza Nuevan, jonka yhtä sivua koristaa baskien kulttuurin kannalta äärimmäisen tärkeä instituutio, baskin kielen akatemia Euskaltzaindia, jossa on luotu normit eri murteita yhdistävälle yleiskielelle, *euskara batualle* eli yhtenäiselle baskin kielelle.

Kävelykierroksen päätteeksi kävimme vanhan kaupungin kauppahallissa, jossa tietenkin oli mahdollisuus haukata pintxo tai useampikin. Alkuiltapäivästä siirryimme raitiovaunulla tutustumaan nyky-Bilbaon puhutuimpaan nähtävyyteen, parikymmentä vuotta vanhaan Guggenheimin taidemuseoon. Frank Gehryn suunnittelema rakennus on kieltämättä hieno, mutta sittenkin vain rakennus. Kun Guggenheimia kaupattiin Helsinkiin, Bilbaon museo esitettiin jonakin itseään paljon suurempana. Museossa oli kaksi hyvää näyttelyä, joista toinen esitteli ranskalaisia impressionisteja, toinen amerikkalaista abstraktia ekspressionismia ja muun muassa sen tunnetuimpia maalareita Mark Rothkoa ja Jackson Pollockia.

Päivä päättyi Nicolas – nimisessä ravintolassa nautittuun runsaaseen illalliseen. Kotimatka perjantaina sujui kommelluksitta. Ketut vetäytyivät kukin omaan koloonsa.

29.05.2017 Hannu Reime

PS. Naputtelin nämä rivit San Sebastianista ostamani uusi baskeri päässä. Sen edeltäjä oli kulunut melkein hajalle palveltuaan vuosikymmeniä.

H.